

L'última paraula de l'*Ulisses*

Joan-Carles Mèlich

Com explicar el pensament d'un autor com Jacques Derrida? Com interpretar-lo, com introduir-lo als lectors? Es pot ser-li fidel? El pensador de l'aporia ens situa davant una primera aporia: com parlar de la seva filosofia? No suposa això que Derrida diu alguna cosa que pot ser reproduïda, que pot ser traduïda i, el que és més problemàtic encara, que pot ser establerta d'una vegada per totes, que pot ser entesa i, per tant, clausurada? Tal vegada llegir Derrida i donar-lo a llegir i presentar-lo a algú que encara no el coneix, o que l'ha llegit però no ha acabat d'entendre'l, suposa ja aprendre a llegir d'una altra manera, altrament, diferentment, diferidament, perquè una de les primeres coses que hom descobreix és que, segons Derrida, l'escriptura no és alguna cosa marginal, un afegit al pensament, una mena d'instrument, de canal o de mitjà, sinó el pensament mateix, i és per això que qualsevol escrit sobre aquesta filosofia ho ha de ser també sobre l'escriptura.

Doncs, bé, aquest és el repte que Laura Llevadot es proposa d'acomplir en aquest llibre. Un repte que,

com tot autèntic repte, és un desafiament. En aquest cas un de triple, diria jo. En primer lloc, se'ns presenta el pensament d'un filòsof que trenca amb la tradició metafísica occidental amb una radicalitat difícil de suportar per a molts. Però, també, hi ha la dificultat de transmetre aquest pensament, perquè no es pot parlar de Derrida de qualsevol manera, com es parlaria d'algú altre. I, per acabar, el repte de fer-lo accessible a aquell que tal vegada no l'ha llegit mai però que voldria llegir-lo, que té curiositat per a conèixer què diu aquest francès nascut a Algèria, jueu i amic de Levinas, lector de Husserl i de Heidegger, de Shakespeare, de Kafka i de Joyce.

Obrim el llibre de Laura Llevadot i, des de la primera pàgina, el seu to ens crida l'atenció. En efecte, introduir Derrida al lector no és fàcil, no és qualsevol cosa. Cal fer-ho derridianament, car si no es fes així el text seria una primera traïció al pensament del mestre. Parlar de Derrida només es pot fer *à la Derrida* i Laura Llevadot ho fa de manera excel·lent, fent problemàtica la llengua. A l'inici hi ha el llenguatge i el lector ho ha de saber des del primer moment, perquè els éssers humans som hereus —aquesta és una de les primeres grans lliçons que ens dóna— i en la llengua que heretem hi ha, també, inevitablement, l'herència d'una llei i, per tant, igualment de la violència. Som hereus perquè som finits. La finitud no és la mort,

sinó la vida mateixa, una vida que no pot eludir les herències, amb tot el positiu, però també amb el negatiu, que això comporta, perquè també és l'herència d'una impropietat, la d'alguna cosa que no posseïm del tot, la d'una impuresa o un mestissatge. Som en la història, en la materialitat dels cossos, en les situacions i en les relacions, i des d'aquí (ens) pensem i (ens) vivim. Sempre existim en situació, sempre arribem a misses dites. No comencem amb les mans buides.

No sóc un «expert» en Derrida, sinó un lector, un apassionat lector de la seva obra, i també sóc dels que defenso que la filosofia ha de poder ser llegida per no experts, per no filòsofs, per simples lectors. Doncs bé, diria que per conèixer el pensament d'un autor és important fer-se dues preguntes: contra qui pensa?, i quin és el seu tema fonamental?, què és el que el preocupa? En el cas de Derrida, la resposta a la primera qüestió és molt clara: pensa contra la «metafísica», contra aquella tradició dominant a Occident que entén l'ésser com a «presència», com un «referent absolut» que dona raó de tot el que pensem, diem o fem. Tanmateix, la resposta al segon interrogant no resulta tan fàcil. En algú com Derrida, que no té una obra central, un opus magnum, a l'estil, per exemple d'*Ésser i temps*, com Heidegger, o de *Totalitat i infinit*, com Levinas, la resposta, insisteixo, no resulta senzilla. Laura Llevadot, al meu entendre, toca el moll de

l'os del pensament derridià quan el situa en l'àmbit d'allò polític, de la democràcia, de la sobirania.

En la seva conferència *Força de llei*, Derrida deia: «La deconstrucció és la justícia». Aquesta és una de les seves tesis més rellevants, perquè la crítica a la metafísica no ho és només a la seva dimensió epistemològica sinó fonamentalment a la seva política i ètica, perquè un pensament metafísic es caracteritza per fer valer l'U per sobre de l'únic, el model per sobre de la singularitat. Com pensar des d'aquí allò polític: la democràcia, la justícia, l'hospitalitat o el gènere? La de Derrida és una filosofia que mostra que no hi ha política sense mala consciència, és a dir, sense impuresa, sense vergonya, perquè no hi ha res més antidemocràtic o injust que dir-se demòcrata o just, que afirmar que la democràcia o la justícia s'han fet presents, o que vivim finalment en una democràcia i que podem, per tant, tenir la consciència tranquil·la i dormir sense patir malsons. Llegir, doncs, Derrida és atrevir-se a iniciar una aventura inquietant al voltant de les seves preocupacions ètiques i polítiques, unes preocupacions que també són les nostres. I, aleshores, no pensar com Derrida sinó amb ell i des d'ell. Aquest és el repte.

No cal haver-lo llegit molt per saber que ens trobem davant d'un pensament que no vol, de cap de les maneres, donar estratègies per orientar l'acció, sinó,

ans el contrari, vol desfonamentar-la, inquietar-la; perquè obrir un llibre de Derrida és fer l'experiència de la ruptura i del desassossec, és adonar-se'n d'allò que Kafka esmentava l'any 1904 a la coneguda carta a Oskar Pollack: «Si el llibre que llegim no ens obliga a despertar-nos com un cop de puny a la cara, per què llegir-lo?». Ningú no llegeix per ser feliç. Allò que necessitem són llibres que ens facin sentir-nos desterrats, a l'exili, en un viatge incert que no sabem on ens conduirà, i que l'única cosa que sabem del cert és que en sortirem transformats, potser deformats? Sí, aquest és el risc. Ningú no *torna* igual després de llegir Derrida. Pensament de la justícia i del dret, de l'hospitalitat i de l'hostilitat, de la donació i de l'economia, Derrida sempre inquieta. El lector té una sensació estranya. A les classes de filosofia se'ns ensenyen sistemes en els quals tot encaixa, en els quals sempre hi ha una resposta oportuna que, massa ràpidament, tanca la pregunta, l'elimina, la destrueix. No s'ensenya a llegir lentament, com demanava Nietzsche, i això significa demorar-se en la pregunta, fer que l'interrogant es converteixi en una forma d'existència, en una manera de «ser en el món», perquè no pot haver-hi cap filosofia que pugui ser coherent sense qüestionar-se a si mateixa, sense reconèixer els seus pressupòsits i prejudicis, les premisses que hi operen implícitament.

Insatisfacció en la lectura de Derrida? Sí, és veritat, perquè les apories mai no han estat superades, mai no poden ser superades. Avui que vivim en l'era de la «resolució dels conflictes», Derrida ens ensenya que els conflictes de debò no es poden resoldre. En un pensament de l'estrangeritat i de la *diferència* —perquè si hi ha alguna cosa que preocupa Derrida és l'altre, el que no pot ser normalitzat ni integrat—, la resposta que cadascú dóna a aquest que el provoca i que el demanda no és —ni podrà ser mai— suficientment bona. Perquè això és la deconstrucció: resposta, afirmació; perquè si alguna cosa queda clara en Derrida és que la seva filosofia no és un tancament en el buit i en el no-res, sinó l'obertura a una radical alteritat, una obertura que queda, com ell mateix diu, expressada amb l'última paraula de l'*Ulisses* de James Joyce: «Sí».